

KOMUNISTI IZ HRVATSKE I HRVATSKA DRŽAVA (II.)

PROLETERI SVIH ZEMALJA, UJEDINITE SE!

U marksističkom se nauku nacionalnom pitanju nije pridavala posebna pozornost. Uzrok tomu nije bila - kao što se počesto tvrdilo - samo činjenica da su u vrijeme nastanka njihove teorije europski narodi bili većinom konstituirani kao moderne nacije u vlastitim nacionalnim državama,¹ nego je marginalna uloga nacionalnog pitanja nužno proizlazila iz same biti marksističkog učenja. Za *klasike marksizma* i nacija i država bile su povijesno uvjetovane, prolazne kategorije, koje su izraz klasne borbe.²

I za međunacionalne suprotnosti Mane i Engels su kao spasonosnu nudili klasnu formulu. Držali su kako je promjena socijalnog bića nacije, ukidanje izrabljivanja i ostvarenje vladavine proletarijata jedini put prema miru i blagostanju, jer tek "u meri u kojoj se ukida eksploatacija jedne individue od strane druge, ukida se i eksploatacija jedne nacije od strane druge; s padom suprotnosti klasa u okviru nacije pada i neprijateljski stav među narodima".³

Komunizam, odnosno komunistička revolucija, ima zadaću dokinuti državu, zapravo stvoriti povijesne okolnosti u kojima će ona nužno "odumrijeti". Lenjin je pisao: "Država je proizvod i izraz **nepomirljivosti** klasnih suprotnosti. Država nastaje tamo, tada i utoliko, gdje, kada i ukoliko klasne suprotnosti objektivno **ne mogu** biti izmirene. I obrnuto: postojanje države dokazuje da su klasne suprotnosti nepomirljive. (...) Po Mami, država ne bi mogla ni nastati ni održati se da je bilo moguće izmirenje klasa. (...) Po Mancu država je organ klasne vladavine, organ ugnjetavanja jedne klase od strane druge; ona je stvaranje 'poretka' koji ozakonjuje i učvršćuje to **ugnjtavanje** ublažujući sukobe klasa."⁴

Piše:

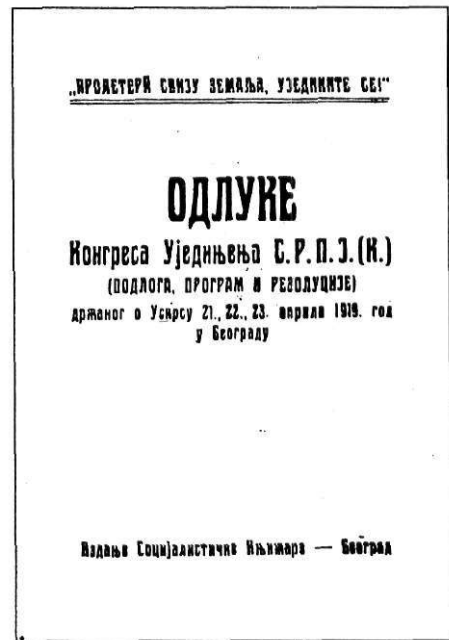
Tomislav JONJIĆ

Stoga ni nacija ni država za Lenjinove sljedbenike nisu predstavljali vrijednost same po sebi. Zapravo, kao što ističe Kolakowski, za vođu boljševičke revolucije "sva teorijska pitanja imaju isključivo instrumentalni smisao u odnosu na jedan zadatak: revolucije. Takođe smisao svih ljudskih problema, svih ideja, društvenih institucija ili vrijednosti iscrpljuje se u njihovoj klasnoj funkciji". Ubiti, ni "filozofska pitanja nemaju nikakva samostalnog smisla, nego su isključivo sredstva političke borbe; slično su takva sredstva umjetnost, literatura, pravo, društvene institucije, demokratske vrijednosti, religijske ideje."⁵

Međunacionalne suprotnosti samo su instrument revolucije

Upravo radi instrumentalne važnosti nacionalnog pitanja, Lenjin je prvi među boljševičkim prvacima uočio da se nacionalne napetosti ne moraju promatrati kao teška prepreka na putu pobjede revolucije, nego mogu biti iskorištene kao "velika rezerva moći".⁶ Stoga se rano zalagao za to da se nacionalno ugnjetavanje, koje je bilo jednim od ključnih obilježja ruskog apsolutizma, iskoristi za rušenje carstva i zaoštrenje suprotnosti. Međutim, krilatica o pravu nacionalnog samoopredjeljenja, "nije izrazito pretpostavljala pravo na političku separaciju". Ono se, doduše, verbalno isticalo, ali je istodobno stalno ograničavano na način da je "bez protivriječnosti s Lenjinovim formulacijama, to pravo moglo - pa čak i moralo - ubrzo poslije revolucije postati isprazan ornament".⁷

Prvo ograničenje sastojalo se u tome što partija podupire pravo na samoopredjelje-



Odluke Kongresa ujedinjenja SRPJ (k)

nje, ali se ne obvezuje podupirati separatističke težnje. Baš naprotiv, ona će se u većini slučajeva boriti protiv onih koji traže odvajanje. Drugo ograničenje izvire iz općeg načela o klasnoj borbi: komunizam zastupa interese proletarijata, a ne naroda kao cjeline. Stoga interesima klasne borbe proletarijata "mi moramo *podrediti* zahtev za nacionalnim samoopredjeljenjem... Marksizam ne može drukčije nego uslovno priznavati zahtev za nacionalnom nezavisnošću..."⁸

Niz je istaknutih boljševika, poput Buharina, Pjatakova i dr., uočio boljševičke revolucije osporavalo pravo naroda na samoodređenje, držeći da ono pripada društvenim odnosima kojima će boljševizam odguditi posmrtnu koračnicu. Smatrajući da je nacionalna država tipičan proizvod kapitalističkog poredka,⁹ i Lenjin je *argumentum a contrario* doktrinarno dijelio isto mišljenje.

1 Time se iz marksističkih redova često pravdalo Manca i Engelsa, pri čemu se svjesno htjelo previdjeti daje tek predstojalo ujedinjenje Njemačke i Italije, da su se zaoštravali međunacionalni odnosi unutar Habsburške Monarhije, daje nacionalno pitanje imalo odlučujuću ulogu u raspadanju Osmanlijskog Carstva, a da se i ne govori o neriješenom položaju naroda pod britanskom ili francuskom kolonijalnom vlašću.

2 Friedrich Engels, *Porijeklo porodice, privatnog vlasništva i države*, Naprijed, Zagreb, 1945.

3 Karl Mani - Friedrich Engels, *Manifest komunističke partije*, Kultura, Beograd, 1963., 33.

4 Vladimir Iljič Lenjin, *Država i revolucija. Učenje marksizma o državi i zadaci proletarijata u revoluciji*, Kultura, Zagreb, 1957., 11. (Isticanja u izvorniku.)

5 Leszek Kolakowski, *Glavni tokovi marksizma*. Tom II. Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd, 1983., 457-458.

6 Isto, 459.

7 Isto, 475-476.

8 Isto, 476-477.

9 V. I. Lenjin, *O nacionalnom i kolonijalnom pitanju*, Naprijed, Zagreb, 1958., 133.

Međutim, u poznatoj raspravi s Rosom Luxemburg o nacionalnom pitanju (a ta je rasprava, naglašava Kolakowski, imala taktički, a ne načelni značaj), on je rezolutno istaknuo kako proletarijat mora voditi računa o svim društvenim pitanjima. On ne može biti ravnodušan prema sudbini svoje zemlje, ali "sudbina zemlje interesuje ga, međutim, samo *toliko* ukoliko se to tiče njegove klasne borbe". Jer, "mi smo sljedbenici ne 'nacionalne kulture', nego *internacionalne kulture* (...). Mi smo protiv nacionalne kulture - kao jedne od parola buržoaskog nacionalizma. *Mi smo za internacionalnu kulturu konsekvntno demokratskog i socijalističkog proletarijata*". Slijedom toga, "pravo na samoopredjeljenje je izuzetak od naše opšte pretpostavke centralizma. Taj izuzetak je apsolutno nužan s obzirom na krajnje reakcionarni velikoruski nacionalizam i najmanje odricanje toga izuzetka jeste oportunistički (kao u Roze Luksemburg), jeste glupa igra u korist velikoruskog krajnje reakcionarnog nacionalizma."¹

Interesi nacije bezuvjetno su podređeni interesima revolucije!

Kirilica o nacionalnom samoodređenju objektivno je znatno doprinijela pobjedi boljševika, budući da vodstvo bijelih nikad nije krilo kako ide za restauriranjem jedne i nedjeljive Rusije. Iz toga će boljševici izvući pouke, kojima će prilagođavati svoj nastup u drugim zemljama. Idućih desetljeća ne će praktično biti narodnog pokreta ni pokreta za oslobođenje od kolonijalne vlasti, u koji se komunisti ne će pokušati uvući i, uz pomoć ljupkih fraza o slobodi, demokraciji i nacionalnim pravima, dugoročno ga podvrgnuti svojim ideološkim, internacionalističkim ciljevima.

Na temelju rasprave o nacionalnom pitanju, koju je na Lenjinov poticaj objavio 1913.,² Josif V. Staljin smatranje stručnjakom za to područje, pa je u prvoj Lenjinovoj vladi nakon revolucije imenovan ministrom (komesarom) za nacionalna pitanja. Upravo kao i kod Lenjina, njegovo načelno priznavanje prava narodnog sa-



KPJ se u zaglavlju svojih glasila javno nazivala "sekcijom Komunističke internacionale"

moodređenja uvijek je trebalo poimati "dijalektički", a zapravo tako, da se nacionalno pitanje smije i treba potezati samo onda i tamo gdje to i kad to koristi Partiji. Partija koja je svoje ciljeve kanila ostvariti poticanjem građanskog rata, nije oklijevala samo blagosloviti mir u Brest-Litovsku, nego je priznavanjem prava na samoodređenje finskog naroda htjela demonstrirati svoju odlučnost u pogledu nacionalnih prava, ali i oslabiti položaj Privremene vlade.

Na unutarnjem su planu ruski boljševici nastupali kao strogi centralisti. Nasljedujući Manta i Engelsa, i Lenjin je načelno protiv federacije, jer "ona slabi ekonomsku vezu" i "nije prikladan tip za jednu državu".³ Isto je tako otklanjao primjenu nacionalnog načela pri ustrojavanju proleterske partije: "Ne federativno, već celovito ustrojstvo partije".⁴ Tako "od revolucionarnog sadržaj a uoči Oktobra, zahtev za otcepljenje, postao je posle revolucije objektivno kontrarevolucionaran".⁵

Međutim, objektivne okolnosti nakon provedbe revolucije, zaoštavanja krvavoga građanskog rata i zapadne interven-

cije nalagale su promjenu krutoga stava. Već na VIII. kongresu Ruske komunističke partije/boljševika, u ožujku 1919., nagoviještene su promjene stajališta. Da je zapostavljanje nacionalne ravnopravnosti, odnosno uopće previđanje važnosti nacionalnog pitanja usporilo *revolucioniranje masa* i ugrozilo samu revoluciju, posebno žustro je istaknuto na X. kongresu RKP/b u ožujku 1921. Zbog "nepostojanja čvrste linije u nacionalnom pitanju", partiju su napuštale "značajne mase radnika ranije ugnjetenih nacija".⁶

Bilo je jasno, da dosadašnja gledišta kočile širenje boljševičke vlasti u rubnim dijelovima bivšega Ruskog Carstva. U sklopu rasprave o ustrojstvu sovjetske federacije (1921/22.) CKRKJVB je formirao povjerenstvo koje se imalo pozabaviti rješavanjem unutarnjih odnosa. Lenjinovom intervencijom u Staljinov nacrt rezolucije *O uzajamnim odnosima RSFSR i nezavisnih republika*, u listopadu 1922. načelno je prihvaćeno dosljedno federativno uređenje, pa je proglašen SSSR. Prema Staljinovoj ocjeni na kongresu, Savez počiva na dragovoljnom ujedinjenju sovjetskih država i isto tako dragovoljnom odri-

1 Usp. L. Kolakowski, n. dj., 480-481. Istanjanja u izvorniku.
 2 Riječ je o članku *Marksizam i nacionalno pitanje*, sastavljenom pred kraj 1912., a objavljenom u bečkom časopisu *Prosvetljenje* 1913. Ta je rasprava u komunističkoj Jugoslaviji objavljena 1947. u nakladi beogradske *Kulture* pod naslovom *Marksizam i nacionalno-kolonijalno pitanje*.
 3 V. I. Lenjin, *O nacionalnom i kolonijalnom pitanju*, 83. Istini za volju, uoči svjetskog je rata držao kako je federacija najprikladnije rješenje balkanskog pitanja.
 4 V. I. Lenjin, *Polnoe sočinjenij*, Moskva, t. 24., s. 379. Nav. prema Latinka Perović, *Od centralizma do federalizma. KPJ u nacionalnom pitanju*, Globus, Zagreb, 1984., 87.
 5 L. Perović, n. dj., 107.
 6 Usp. L. Perović, n. dj., 104.

canju odnosno nekorištenju prava na samoodređenje.¹

Time je postignut kompromis između interesa revolucije i doktrinarno-ideološke težnje za centralizacijom i unifikacijom s jedne, te taktičkom potrebom priznavanja nacionalnih identiteta i prava s druge strane. Razumije se, da politička deklaracije nije mogla ukloniti stvarnu neravnopravnost u sovjetskom društvu, pa je rasprava o tome obnovljena još za Lenjinova života, na XII. kongresu RKP/b, u travnju 1923.² Ipak, da su narodi i težnja za stvaranjem nacionalne države snažniji od svih ideologija, pokazao je ne samo stalno prigušivani otpor neruskih naroda idućih desetljeća, nego i strjelovit Hitlerov uspjeh u ratu protiv SSSR-a i kasniji konačni slom te države.

Izjalovljene nade u svjetsku revoluciju

Razvoj komunističke misli i prakse u Hrvatskoj odnosno Jugoslaviji zapravo nije moguće pratiti bez usporednog promatranja boljševičke strategije i taktike u sovjetskoj Rusiji. Svjesno i voljno prihvaćajući ulogu misionara svjetske revolucije, i fanatično vjerujući da je pobjeda boljševizma u sovjetskoj Rusiji samo uvod u nju, vjernici komunističke ideje u Hrvatskoj i Jugoslaviji nacionalno su pitanje držali uglavnom nebitnim. S obzirom na to da su mahom potjecali iz jugoslavenski orijentiranih krugova, uspostavu jugoslavenske države i očekivani proces potpunog stapanja "plemena" u jednu, jugoslavensku naciju, podupirali su kao jedan od važnih uvjeta za provedbu boljševičke revolucije.

Intelektualno vodstvo komunista iz Hrvatske ocjenjivalo je da u Hrvatskoj, uglavnom kao reakcija na srpsku mitologiju koja je stekla zaštitu i nove države, jačaju "nacionalni mitovi", kojima se buržoazija služi za zavaravanje naroda i za skretanje pozornosti s pravih problema, a pravi problem jest klasna borba i revolucija. Nacionalni mitovi, po njihovu sudu, jačaju reakcionarnu, građansku nacionalnu svi-



Dokumenti novoosnovane NRPJ (1923.)

jest, te time staju na put provedbi svjetske revolucije. Stoga Krleža i Cesarec, potpomognuti novcem iz inozemstva, 1919. pokreću časopis *Plamen*. U njemu brane sovjetsku revoluciju i promiču ideje internacionalizma. Uvjereni da je boljševička revolucija na pragu i u Jugoslaviji, već u prvom broju Krleža piše o "hrvatskoj književnoj laži", a Cesarec o "mistifikaciji jedne etike".³

Kako je i Kominternu, kao stožer svjetske revolucije, ali ujedno instrument sovjetske vanjske politike, nalagala ujedinjenje proletarijata u klasnoj borbi protiv buržoazije, organizirani su se jugoslavenski komunisti prirodno našli na strani zagovornika snažne centralizacije. Ocjena da je Jugoslavija tvorevina Versaillesa, napravljena između ostaloga i protiv boljševizma, morala je ustuknuti pred praktičnim ciljevima, a njihovo je ostvarenje, vjerovalo se, na dohvata ruke. Želi li ostvariti svoje ciljeve, proletarijat mora nastupiti jedinstveno. Stoga su svaki separatistički pokušaj i svako zalaganje za federalizaciju pogubni. Sima Marković je 1920. pisao kako treba dokinuti svaki oblik federalizma i unutar partije, jer "ako hoćemo da imamo jednu partiju, mi moramo imati jedan partijski aparat koji se iz jednog cen-

tra može u svako doba staviti u pokret!"⁴ Na vukovarskome partijskom kongresu donesena je odluka o ukidanju pokrajinskih odbora, a članovi Pokrajinskoga izvršnog odbora za Hrvatsku, koji su većinom bili protiv takve odluke, osuđeni su kao oportunisti i izdajice radničkog pokreta.

Međutim, na europskom je planu bilo sve jasnije, da su se planovi provedbe svjetske revolucije izjalovili. Boljševici u sovjetskoj Rusiji nailazili su na neočekivane teškoće i otpore, a na unutarjugoslavenskom planu su međunacionalni odnosi danomice bivali zaoštrenijima.

Već od prvoprosinacškog čina nesrpski su se narodi našli u podređenu položaju. Makedoncima nije uopće priznat položaj naroda. Crna je Gora, iako se nalazila na strani ratnih pobjednika, izgubila državnost, pa su se Crnogorci spremali na ustanak, koji će biti ugušen tek nakon više od pet godina. U posebno teškoj situaciji našli su se Hrvati, kao najozbiljniji protivnik velikosrpske koncepcije južnoslavenskog ujedinjenja. Politički i kulturno obespravljeni, a gospodarski unazađeni zamjenom kunkskih novčanica, vraćanjem srbijanskih ratnih dugova i neravnomjernim investicijama,⁵ Hrvati u sve većem broju podupiru tada još konfederalističku koncepciju Radićeva HRSS-a. Kao reakcija na režimska nasilja i nametanje Vidovdanskog ustava, HRSS, Hrvatska stranka prava i Hrvatska zajednica sredinom 1921. stvaraju Hrvatski blok. Iako će trajati relativno kratko, povoljan odjek ustrojenja tog saveza jasno osvjetljava uspjeh bloka na izborima za zagrebačko gradsko zastupstvo, u studenome 1921., kad je blok dobio skoro dvije trećine glasova.⁶

Komunisti, međutim, i dalje ne reaguju na bjelodano zaoštavanje nacionalnih odnosa, ponajprije na hrvatsko-srpski spor. Ni odluke o promjeni taktike glede "jedinstvene fronte radnika, seljaka i nacionalno ugnjetenih masa" pod komunističkim vodstvom, koje je Kominternu načelno prihvatila na trećem kongresu (22. lipnja - 12. srpnja 1921.), ne nailaze na dosljednu primjenu u ilegalnoj KPJ, u

1 Usp. J. V. Staljin, Marksizam i nacionalno-kolonijalno pitanje, 115.

2 Opš. L. Perović, n. dj., 107-117.

3 Opš. Z. Stipetić, *Argumenti...*, n. dj., 81-83. Krležin i Cesarec list dobio je i ime po sovjetskom uzoru. U Petrogradu je, naime, 1. svibnja 1918. počeci izlaziti časopis *Plamja*, koji je uređivao istaknuti boljševik A. V. Lunačarski. Petrogradski je list naziv uzeo po mottu Lenjinova lista *Iskra*: "Iz iskre buknuće plamen".

4 Radničke novine, br. 1347/1920. Prema: Latinka Perović, *Od centralizma do federalizma*. KPJ u nacionalnom pitanju, Globus, Zagreb, 1984., 229.

5 Opš. Rudolf Bičanić, *Ekonomski podloga hrvatskog pitanja*, II. izd., Izd. dr. Vladko Maček, Zagreb, 1938. Šime Dodan, *Hrvatsko pitanje 1918-1990.*, Alfa, Zagreb, 1991.

6 Usp. R. Horvat, n. dj., 114-115.

kojoj se odražavaju rasprave koje se u sovjetskoj Rusiji vode o nacionalnom pitanju i federalizmu. Razrada nove Komininternine taktike na IV. kongresu (5. studenoga - 5. prosinca 1922.), koja je posljedica netom okončanoga X. kongresa RKP/b, izaziva potrebu novog promišljanja partijske politike, tim prije što biva sve jasnije, da desetkovanje partijskih redova nije posljedica samo redarstvene zabrane i razbijanja vodstva,¹ nego i niza drugih uzroka, među kojima ustrajanje na jugoslavenskom centralističkom konceptu zauzima istaknuto mjesto.

U partijskim je redovima bilo otpora prema zamisli da se, nakon zabrane KPJ, utemelji njezina legalna ekspoziura. U drugoj polovici 1922. rasprava o tome vodi se na stranicama **Beogradskog dnevnika**, kasnije nazvanog **Radnički dnevnik**. Za stvaranje legalne političke stranke zalaže se i zagrebačka Borba, koja je nakon sedmomjesečne stanke počela opet izlaziti 1. prosinca 1922. Pitanje je konačno raspravljeno sredinom prosinca, kad je u Beogradu održana plenarna sjednica Centralnog vijeća KPJ. Slijedom tada donesenih odluka, 13. i 14. siječnja 1923. osnovanaje Nezavisna radnička partija Jugoslavije (NRPJ). Usvojen je program, akcijski program i statut, te je izabran šesteročlani Centralni odbor.

Iako se izrazito unitaristička orijentacija komunista na Prvome i Drugom partijskom kongresu, i na Prvoj konferenciji u srpnju 1922., pokazala štetnom za interese KPJ, ni na Drugoj konferenciji nije bilo korjenita zaokreta. Doduše, ranije poražena, nezadovoljna partijska ljevica, uz pomoć Izvršnog odbora Kominterne ipak je stekla ograničeni utjecaj u Izvršnom odboru KPJ, pa je zbog niza kako vanjskih, tako i unutarnjih uzroka, Druga konferencija, održana u Beču od 9. do 12. svibnja 1923., na dnevni red stavila nacionalno pitanje.

Međutim, *Rezolucija o političkoj situaciji i neposrednim zadacima* ATVzadržala se samo na konstatiranju teške i trajne krize u Kraljevini SHS. Dotaknuto je pitanje Crne Gore i Makedonije, ali se i dalje ne prihvaća stanovište o postojanju više nacija.² Uopće je nacionalno pitanje svrstano među manje važne probleme. KPJ čvrsto ustraje u ocjeni da se u Kraljevini SHS radi o "plemenskom sukobu", odnosno o "hegemoniji srpskog plemena".³ Međutim, u taktičkom se pogledu uočava uputnost povezivanja nacionalnih i seljačkih pokreta, te se skreće pozornost na to, da Partija treba voditi računa o nacionalnom pitanju, kako bi se raskrinkala "lažna buržoaska nacionalna politika".⁴ Iako je do priznavanja činjenice postojanja više naroda u Kraljevini SHS, a posebno do makar akademskog priznavanja njihova prava na samoodređenje trebalo proći još dosta vremena, ovim je nagoviještena promjena u partijskom gledanju. Ona je bila posljedica prilagodbe političkim prilikama u Kraljevini SHS, ali ne manje i posljedica prilagodbe politici Kominterne i interesima sovjetske države.

(nastavit će se)

LAŽNI FILM O JASENOVCU

Čitajući "Obzor", naišao sam više puta na članke o Jasenovcu, pa me potaklo da napišem par riječi u odmaklim svojim godinama, jer je istina u bivšoj državi teško mogla biti izražena.

Povlačenjem iz Dalmacije s Hrvatskom vojskom kao 16 - godišnji dječak, povlačio sam se preko Knina, Bihaća, Kostajnice. U Kostajnici su nas razdvojili, stare i mlade, i uputili u Zagreb. Prelazeći iz Uštica preko Jasenovca, u Jasenovcu smo ostali dva dana. Nas mlade su ostavili i nama popunili bitnicu, tako da sam ostao u Jasenovcu do konca veljače, pa sam upoznat s mnogim stvarima. Mi nismo smjeli ići u logor, već smo vježbali na haubicama do odlaska na teren, lako da smo imali vezu sa slobodnjacima logora Jasenovac. U našoj bitnici bila je remenarija, u kojoj su radili logoraši i u briačnici, i na skeli i u konjušnici. Ujutro se išlo po njih i uvečer odvodilo u logor. Mi smo bili mladi, najstariji je imao 24 godine, a ja najmlađi 16 godina. Kako smo dobivali cigarete (RAMA), njima smo mogli trgovati za pojedine predmete koji su se izrađivali u logoru. Nije istina, bar ovi slobodnjaci koji su radili van logora, a danas svjedoče protiv Šakića, da su bili gladni i maltretirani. U logor mi nismo smjeli ulaziti.

Koncem 2. mj. 1945. mi smo se povukli iz Jasenovca na teren, a s nama se povlačio jedan logoraš Židov, koji je održavao nišanske sprave naših haubica, jer je bio u tome vješt. Normalno se hranio s nama "na kazanu" i spavao s nama u školi gdje smo bili smješteni. Nad njim nije bilo nikakva nadzora, te je iskoristio priliku i pobjegao. Kasnije je stigla zapovijed o povlačenju preko Zagreba i Zidanog Mosta u Bleiburg, gdje smo stigli 15.V.1945. predvečer. Videći mutnu situaciju, nismo predali oružje već smo pobjegli u šumu. Po šumi sam lutao mjesec dana, a predao sam se u Tržiču. Iz Tržiča sam se vratio kao malodobni povratnik iz njemačkih logora i lako ostao živ. Dolazeći u svoje mjesto, teško sam dolazio do zaposlenja, tako da sam izabrao vozačku struku. Svojedobno sam položio za vozača autobusa, pa sam vozio razne ekskurzije. Iako i na Tjentište, Kozaru, pa i Jasenovac. Ulaskom u bivši porušeni logor Jasenovac, pretvoren u muzej, tu našu djecu sačekao bi vodič, a ja bih išao za njima i slušao kako im ispiru mozgove zločinima koje su počinili ustaše (tj. Hrvati). Poslije obilaska muzeja odveli bi ih kod spomenika, gdje bi im održali ~~sa~~ laž-ne povijesti, prikazujući njihove djedove i očeve kao ubojice, i poslije toga bi ih odveli u kino-dvoranu i prikazivali film "Jasenovac". Ja sam prisustvovao jednomu takvom filmu, gledajući buldožer kako zakopava gomilu kostura. Ja kao Hrvat, da je to istina, odrekao bih se svoje nacije, ali čvrsto sam uvjeren da buldožera u to vrijeme nije bilo u cijeloj "Jugoslaviji", a kamoli u Jasenovcu. Prije 3 mjeseca gledao sam dokumentarne u kojem se prikazuje genocid i zločin nad Židovima u logorima smrti, pa sam primijetio tu istu scenu koju su prikazivali u Jasenovcu, tako da sam sada potpuno uvjeren da je to montirano.

Nisam samo djecu vozio, već i oficire i njihove obitelji, koje bi se kasnije u autobusu naveliko prepričavali i osuđivali nas Hrvate kao "ubice njihove dece". Nisam mogao to za sebe zadržati, pa Vam pišem da se istraži je li zaista, a siguran sam da jest, istina da je film o Jasenovcu montaža.

Ante - Toni IVAS

1 Nakon zabrane, KPJ je imala tzv. Zamjenski izvršni odbor u zemlji i Izvršni odbor u emigraciji.

2 Opš. L. Perović, n. dj., 243-247.

3 J. Vrčinac, n. dj., 258.

4 L. Perović, n. dj., 246.